

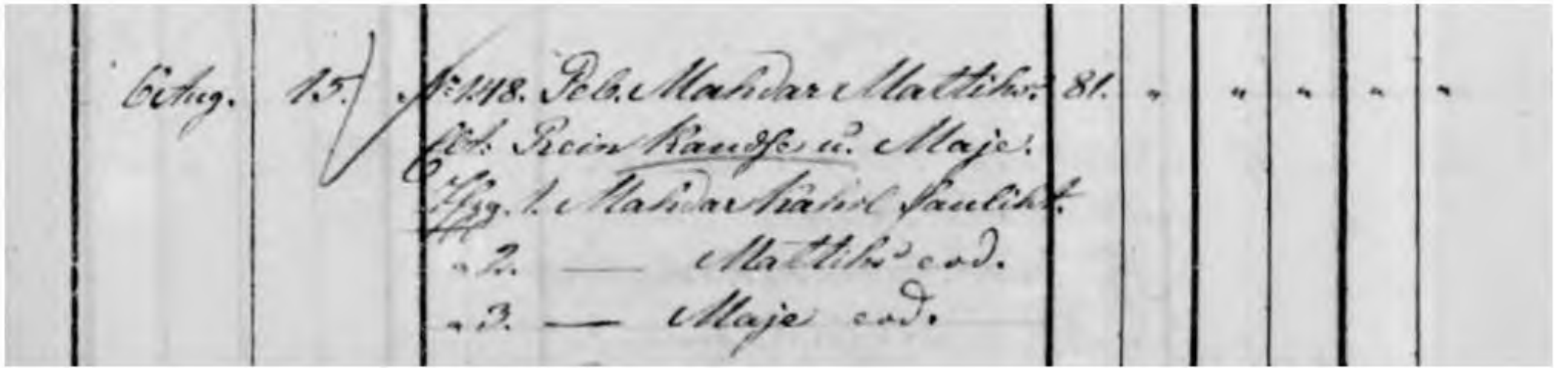
IZSTĀDE

**AR
PIEBALGU
SIRDĪ
UN DARBOS**

Matisam Kaudzitem - 175

Dzimis 1848. gada 18. augustā Vecpiebalgas pagasta "Mādaros", kļaušu zemnieka, brāļu (hernhūtiešu) draudzes teicēja Reiņa Kaudzes ģimenē.

Dzimšanas un kristību ieraksts Vecpiebalgas baznīcas draudzē. 1848. gads.

Mācījies Vecpiebalgas draudzes skolā (1866–1868).

1868. gadā, nokārtojis skolotāja eksāmenu, M. Kaudzīte kļuva par skolotāju Kalna Kaibēnu pagastskolā (vēlāk Ogrēnu skolā). Matīss Kaudzīte skolotāja darbā nostrādāja 43 gadus, līdz 1911. gadā aizgāja pensijā, tomēr arī pēc tam laiku pa laikam strādāja Ogrēnu skolā.

*Matīss Kaudzīte skolēnu vidū. Ap 1908. gadu.
Fotogrāfs: Nikolajs Černovs.*

*Matīss Kaudzīte. Gads nezināms.
Fotogrāfs: Jānis Rieksts.*

*Matīss Kaudzīte. Gads nezināms.
Fotogrāfs: Karls Marija Hebenšpergers*

1868. gadā iestājās Rīgas Latviešu biedrībā un darbojās tajā visu mūžu.

1869. gadā, kad tika dibināta Vecpiebalgas dziedāšanas (vēlāk – labdarības) biedrība, aktīvi iesaistījās tās darbā, bija valdes loceklis un vadītājs.

1894. gadā M. Kaudzīte piedalījās Vecpiebalgas patērētāju biedrības un krājaizdevu sabiedrības nodibināšanā, bija tās priekšsēdētājs. Viņš aktīvi piedalījās arī citu biedrību aktivitātēs, Vecpiebalgas amatieru teātra izveidē un teātra izrāžu iestudēšanā, iesaistījās Vecpiebalgas literātu pulciņā "Ķirps".

No 1915. līdz 1917. gadam uzturējās Pēterburgā, kur strādāja par skolotāju Pētera Dzeņa sieviešu ģimnāzijā.

*Matīss Kaudzīte. Ap 1910. gadu.
Fotogrāfs nezināms.*

*Līze Kaudzīte. Gads nezināms.
Fotogrāfs nezināms.*

Skolotāja Andža Rātmindera meitā Elīzē Matīss Kaudzīte ieskatījās jaunības gados, taču meitenes mātei līgavainis nebija pa prātam.

Turpmākos gadus Līze atraidīja visus precību piedāvājumus un pacietīgi gaidīja, līdz apstākļi un mātes domas mainīsies. Arī Matīss palika uzticīgs savai iecerētajai.

Kad tēvs A. Rātminders nomira, Edes Rātminderes un viņas joprojām neprecētās 39 gadus vecās meitas dzīves apstākļi krasi mainījās, taču pagāja vēl seši gadi līdz Ede piekrita Līzes laulībām ar Matīsu.

Kāzas tika svinētas 1893. gadā Drustos, kad abiem jau bija 45 gadi.

Matīsa Kaudzītes un viņa kundzes Līzes mīlestības stāsts ir aprakstīts Ingūnas Baueres romānā "Skolas Līze".

E kur sabgers!

Skohlmeisters: Kā tu dohma, zif leels gan bij Gohliats?

Skohlneeks: Winaſch bij tikpat leels kā muhfu sabgers.

Skohl. Zif leels tad bij jubfu sabgers?

Skohl. Kad us balka uskape, tad bij 1 affi un feſchas pehdas garsch. Kdſt.

Mājas Viesis. - Nr. 13 (1867, 27. marts)

Pirmās literārās publikācijas nodrukātas 1867. gadā laikrakstā "Mājas Viesis" - anekdote "E kur zāgers!" un dzejolis "Lagzdigallai".

Pseidonīmi:

Kalninieks, Kalnmalietis, Kaudze, Kdz.

Sarakstījis vairākas ludziņas, kultūrvēsturiskus apcerējumus, ceļojumu aprakstus, romānu, pievērsies literatūrkritikai un ārzemju autoru darbu tulkošanai.

Lagzdigallai.

Mel. Es kamen grüne Bögeln 1c.

Tu lagzdigall', nafts lihgmiba,
Gelfch tarahm faldahm dseefmahm
Skann radditaja gohdiba
Pa eewahm, birsehm, leewahm.

Ar flannu balſi ſawu
Tu dseed wehl Deewam ſlawu,
Kad nafts jaw dabbu midſina.

Seem faule jaw nogahjuſi
Un swaignes mirdseht ſteidsahs,
Bet tu ween nenogurrufi,
Taws meldinſch wehl nebeidsahs,
Ar flannu balſi ſawu
Tu dseed wehl Deewam ſlawu,
Kad nafts jaw dabbu midſina.

It' brihnifchligi atbalf' ſkann
Un palihds dseefmas puſchkoht,
Mums ſirds wairſ gurdenib' nemann'
Tew dseefmineezi dſirdoht.
Ar flannu balſi ſawu
Tu dseed wehl Deewam ſlawu,
Kad nafts jaw dabbu midſina.

Nahz dseed mans putnin mihtakais!
Mehs gribbam tew usklausiht,
Jo katriſ dseefmu mihtotais
Tew dseedoht negribb gulleht.
Ar flannu balſi ſawu
Nahz dseed wehl Deewam ſlawu,
Kad nafts jaw dabbu midſina. Kdſ.

Mājas Viesis. - Nr. 26 (1867, 26. jūnijs)

Brūklenājs*

Kaudzites Matiss

Ro - zes sen jau no - vi - tu - ſas,
nav no ru - dens sau - dzē - tas,
j - su brī - di zie - dē - ju - ſas,
grū - ti, grū - ti au - dzē - tas.
Ne - koptis klu - sā me - za ma - lā
brūkle - nājs aug vien - ma - lu,
va - sa - rā vai zie - mas sa - lā
redz to al - laž ie - za - lu.

Teic — ar kādu prieku vari
Zaļot vientul's, brūklenājs?
Kam tu līdz ar rozēm arī
Zaļošanas neatstāj?

Pastāvīgi zaļot raugu
Nenoskārstai vaj'dzībai:
Kapu vainagam es augu,
Dažai rožu kopējai.

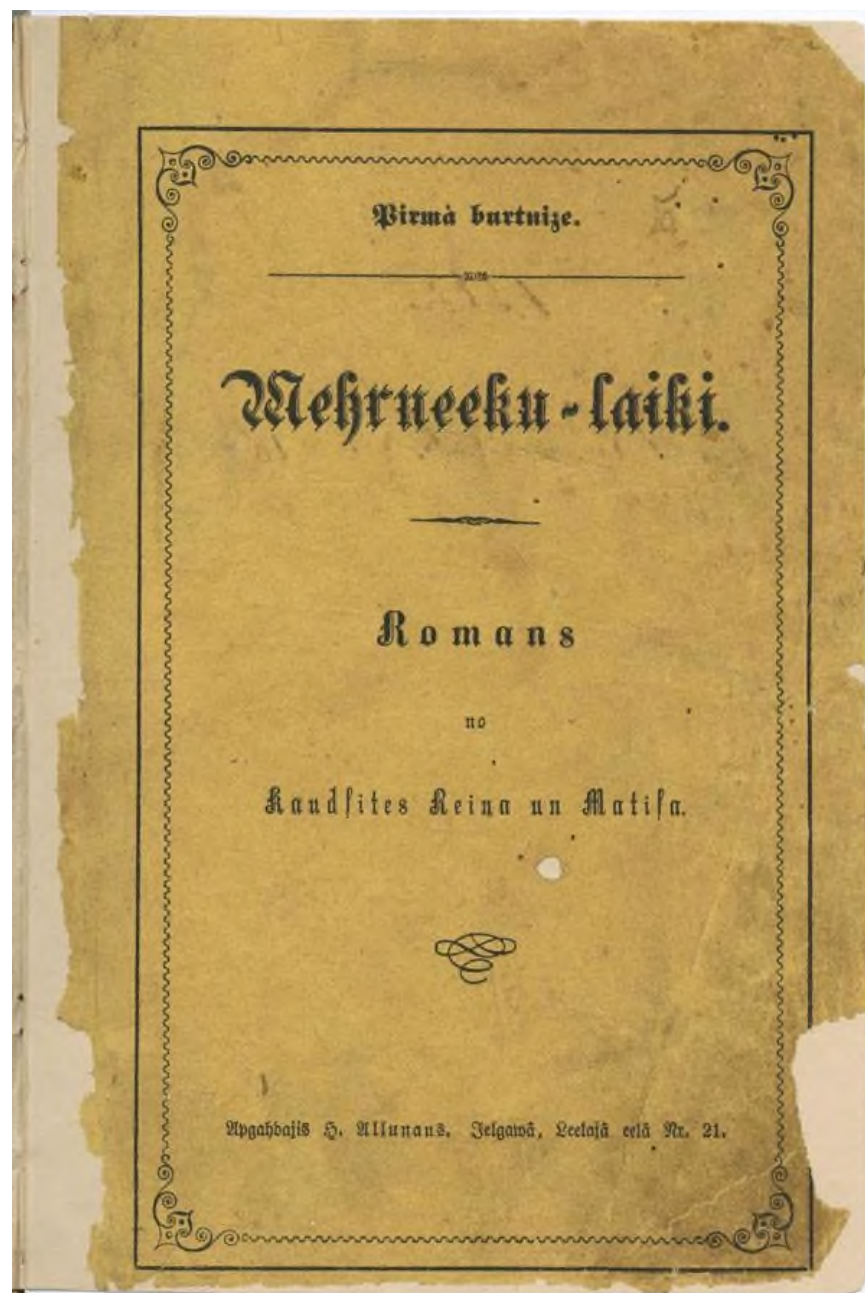
Ir dziesmas, kas līdzīgi tautasdziesmām pāriet no paaudzes paaudzē, tās var sameklēt gan ziņģu krājumos, gan dziesmu kladēs, tās tiek dziedātās gan koncertos, gan ģimenes saiešanās.

Par šādu tautas ziņģi ir kļuvusi arī dziesma "Brūklenājs", kuras vārdu autors ir Matiss Kaudzīte.

1879. gadā tika izdots brāļu Reiņa un Matīsa Kaudzīšu romāns "Mērnieku laiki", kas ir pirmais latviešu valodā sarakstītais reālistiskais romāns.

Tajā attēloti notikumi divos izdomātos Vidzemes pagastos - Slātavā un Čangalienā, tajā laikā, kad tur ierodas mērnieki, lai pārmērītu un sadalītu muižas zemes gabalus. Romāna vietu un varoņu prototipi ir no Piebalgas, kur dzīvoja tā autori.

*Reiņa un Matīsa Kaudzīšu romāns
"Mērnieku laiki". Jelgava, H. Allunans,
1879. gads.*

Romāns ir tulkots lietuviešu, igauņu, vācu un krievu valodās.

Romāns "Mērnieku laiki" vairākkārt iestudēts uz Latvijas teātru skatuvēm, pirmais iestudējums bija 1911. gadā Jaunajā Rīgas teātrī. Romānu dramatisējuši Pāvils Gruzna (1911) un Zeltmatis (1926).

1968. gadā pēc romāna motīviem tika uzņemta Rīgas Kinostudijas mākslas filma Voldemāra Pūces režijā. Tiešsaistē spēlfilma skatāma arī sociālā tīkla tīmekļa vietnē "YouTube" un Nacionālā Kino centra un Kultūras informācijas sistēmu centra kopīgi veidotajā portālā www.film.lv.

2009. gada 21. septembrī par godu romāna izdošanas 130. gadadienai Latvijas Banka izdeva sudraba viena lata piemiņas monētu "Mērnieku laiki". Monētas grafisko dizainu veidoja mākslinieks Laimonis Šēnbergs, bet ģipša modeli — tēlniece Ligita Franckeviča.

*Reiņa un Matīsa Kaudzīšu
memoriālais muzejs "Kalna Kaibēni"
Vecpiebalgā.*

No 1868. gada līdz 1882. gadam šajā ēkā atradās brāļu Kaudzīšu vadītā pagastskola.

Šajās mājās abi rakstnieki ir uzrakstījuši savu ievērojamāko darbu "Mērnieku laiki".

Pēc rakstnieku nāves, 1929. gadā, mājas savā īpašumā ieguva Izglītības ministrija, kas nolēma ēku saglabāt kā brāļu Kaudzīšu memoriālo muzeju, kas vienlaikus ir vecākais memoriālais muzejs Latvijā un 19. gadsimta 60.—70. gadu skolu vēstures piemineklis.

Muzeja dārzā apmeklētāju gaida sastapšanās ar romāna "Mērnieku laiki" tēliem, leģendārais "atmiņu stūrītis" un lapene, kur Matīss Kaudzīte atpūties no dārza darbiem.

Pie 1887. gadā celtā Labdarības biedrības nama (Vecpiebalgas kultūras nama) atrodas piemineklis Reinim un Matīsam Kaudzītēm.

Pieminekļa autores - tēlniece Marija Eņģele un arhitekte Austra Skujiņa - veidojušas Kaudzīšu skulptūras kā Vecpiebalgas kultūrvēsturiskuma simbolu.